



● Een kudde olifanten is gevlucht van een chaotisch Congo naar buurland Uganda.

Foto KINA

Het olifantenbesluit

Deze zomer kwam uit Uganda het opmerkelijke bericht dat duizend olifanten uit het buurland Congo waren gevlucht vanwege de burgeroorlog. Een nobel besluit van de dieren, maar zou zo iets waar zijn?

Tony van der Meulen trok de Ugandese jungle in.

Olifantentrek
door Tony van der Meulen

Mocht er op aarde nog een paradijs bestaan, dan ligt het, voor wie uit het zuiden komt, even voorbij Kichwamba aan de linkerkant van de weg. Daar in het westen van Uganda strekt zich een goddelijk laagland uit, waar de reiziger in betovering op uitkijkt vanaf het rif van Kichwamba. De majestueuze vlakke reikt moeiteloos tot aan de horizon. Straks zal de zon ondergaan in het aangrenzende Congo, na eerst nog op Lake Edward de rugen van de ontelbare hippo's te hebben doen glinsteren in een veelheid aan dieprode en donkerbruine tinten.

De grazige savanne zelf oogt vanuit de hoogte vooral zalig leeg, met hier en daar eenzame groepjes bomen als schutse voor de vele vogels. Nergens in Afrika vliegen, zingen en tsjilpen in een aaneengesloten gebied zoveel verschillende variëteiten: 606. Een getal dat wijst op een nauwgezet onderzoek; hier komt de ware vogelaar niet meer op adem.

Leeuwen, luipaarden en hyena's weten zich omringd door een overdaad aan tweehoevige dieren. Zij prefereren het malse Ugandese hert en talen niet naar de waterbok, omdat diens bouten van toch iets mindere kwaliteit zijn. De schoensnavelooievaar met zijn verongelijkte, prehistorische kop, heeft dit gebied uitgekozen als een van zijn toevluchtsoorden, en terecht.

Hier moet het in juni 2005 zijn

gebeurd. Uit Uganda kwam een eenvoudig bericht: "Ongeveer duizend olifanten zijn het geweld in de Democratische Republiek Congo ontvlucht. De dieren hebben zich gevoegd bij soortgenoten in het nationale park Queen Elizabeth in buurland Uganda. Dat heeft een woordvoerder van het natuurbeheer in Uganda gisteren laten weten. In het natuurpark leven nu ongeveer 2500 olifanten. In heel Uganda zijn dat er bijna 3800." Meer informatie was er niet en

**Er rest één vraag:
zou het mooie
bericht kloppen?**

toch is het indrukwekkend genoeg. Een kudde van duizend olifanten verlaat een chaotisch land vanwege een burgeroorlog. Een nobel, politiek zuiver besluit van de grootste zoogdieren die nog op aarde rondlopen en die ontroeren door hun trage logheid.

Het mondiale imago van de sympathieke olifant was recentelijk toch al verder verbeterd. In Thailand hoorden olifanten de lage tonen van de aanrollende tsunami. Ze pakten hun oppassers vast met hun slurf en brachten hen veilig de heuvel op. Prachtig. Nauwelijks een half jaar later verlaten in Congo duizend olifanten de wreedheden en het onrecht. Dit sluit naadloos aan bij de in ons land snel groeiende behoefte aan positief nieuws. Er rest

slechts één vraag: zou het mooie bericht kloppen? Onderzoek ter plaatse lijkt geboden.

Voor de ingang van de Mweya Safari Lodge staat een imposante olifant in zijn meest angstaanjagende pose: wapperende oren, hoog opgetrokken slurf. Hij is van levensecht polyester en hij wordt veel gefotografeerd. Welvarende toeristen combineren een onnavolgbare haast met een gulzige fotografische gretigheid. Ook op deze schitterende plek hebben ze vaak maar een of twee dagen beschikbaar, en dan telt iedere olifant, ook al is hij van kunststof. Mweya ligt hoog op een landtong in Lake Edward en wordt driezijdig omringd door stilmakende vergezichten. Waar je ook kijkt,

de natuur heeft hier veel en nadrukkelijk geïnvesteerd. Tijdens het ontbijt op het terras, zetten voliërevogels een goed ge-



Graphic BD / Bron Graphic News

coördineerde aanval in op je koloniale roerei en nemen aan de overzijde van het water buffels, krokodillen en nijlpaarden een ochtendbad.

Koningin Elizabeth II was hier al in 1954 om aan dit paradijs haar hoge naam te verbinden. Zij omhulde een eenvoudige plaquette en werd toegezongen door een gemengd koor van Banyankore's, Bakiga's en Bakonjo's, die hier karig, maar rustig leefden van de jacht, visvangst en zoutwinning. Natuurbeheer was niet alleen nieuw voor hen, maar ook in toenemende mate hinderlijk. Plotseiling mochten dieren meer, maar mensen minder en dat vergde een lang en ingewikkeld gewenningsproces, dat nog bij lange na niet is voltooid.

Nog voor zonsopgang staat een internationaal gezelschap in de lounge van de Mweya Lodge aan de ochtendkoffie. Degenen die gisteren al op fotojacht zijn geweest, tonen elkaar hun buit op de display van de digitale camera. Wie een leeuw of een luipaard heeft gespot, geniet van de bewondering en jaloezie van zijn reisgenoten.

In kleine groepjes trekken de fotojagers erop uit. Op deze afgelegen plek gaat het gelukkig nog niet zo massaal toe als in Kenia of Zuid-Afrika, waar honderden jeeps en trucks, vaak in kolonne, zich een weg zoeken door het ochtendgloren en een tangbeweging uitvoeren rond een wild beest. Al vrij snel zien wij een groep hyena's, met jongen. Een hyena zeult een aanzienlijke prooi

voort: een zojuist doodgebeten jong hertje. Wij scoren buffels, kraanvogels, dartele Uganda-herten die kennelijk nog niet weten welk lot hen treft, en veel waterbokken, die rustig grazen want zij worden toch niet opgevreten. Van de olifanten vinden we aanvankelijk alleen de enorme drolen. Maar dat wordt snel anders. In de verte grazen ruim zestig olifanten in een gemêleerde gezinsamenstelling. Het is onze eerste kudde, er volgen vele. Als we het

**"Het moet hun
geheugen zijn",
vermoedt Bernard**

tegen de avond weer proberen, steekt vlak voor ons een lange rij olifanten het pad over. Met hun kleine oogjes gunnen ze ons geen blik waardig. Zij horen hier, wij niet, en dat moge duidelijk zijn. Helder stellen zij hun grenzen: dit jaar is een Indiër, die zich bij een olifant liet fotograferen, met de slurf in de lucht geworpen en vervolgens terminaal vertrappt. Hoewel de bar van de Mweya Lodge vlak bij is, is het hier zeker geen tamme dierentuin. Als wij tussen het kreupelhout een eenzame olifant verrassen, begint hij onaangenaam te trompetteren. Met bruuske bewegingen draaft hij weg, hij is kwaad. Onder de indruk kijken we tijdens een aantal tochten door de savanne naar die trage, eigenzinnige bakbeesten, met hun eeu-

wenoude ritme. Maar hoe kun je weten of zij bij de duizend horen die het verstandig oordeelden het onrustige en labiele Congo te verlaten?

"Het moet hun geheugen zijn", vermoedt Bernard Twinomugisha, "ze herinneren zich plekken waar ze rustig konden grazen." Hij heeft jarenlang de leiding gehad over Murchison Falls, een uitgestrekt wildpark in Noord-Uganda. De cijfers van de historische catastrofe heeft hij bij de hand. In 1969 waren daar nog 14.500 olifanten. Vijftien jaar later, na de terreur en rechteloosheid onder de tirannen Amin en Obote, was er nog geen tien procent over: 1420 stuks. Niet alleen kwamen meer dan een miljoen Ugandezen op vaak wrede wijze om het leven, ook het stropen nam gigantische vormen aan. In 1995 leefden in Murchison Falls nog krap 200 olifanten, en daar zijn er nu weer duizend bijgekomen. Door vreugdevolle geboorten maar ook door immigranten. "Olifanten trekken altijd, ze weten waar het leven voor hen het beste is", zegt Bernard Twinomugisha. Maar daarmee is de massale uittocht uit Congo nog niet ten volle verklaard, "duizend tegelijk is wel erg veel."

Frederick Wanyama is binnen de Uganda Wildlife Authority verantwoordelijk voor het tellen van al het wild. "Er is altijd een instroom geweest van olifanten vanuit Congo", meldt hij enigszins ontuchtterend. Zijn dienst heeft in het hele gebied langs de Congolese grens in 2002 vanuit de lucht 1100 olifanten geteld, twee jaar later, in augustus 2004 waren dat er al 2497, slechts drie minder dan in het enthousiaste bericht van juni 2005. Gelukkig houdt woordvoerder Lillian Nsubuga alle mogelijkheden

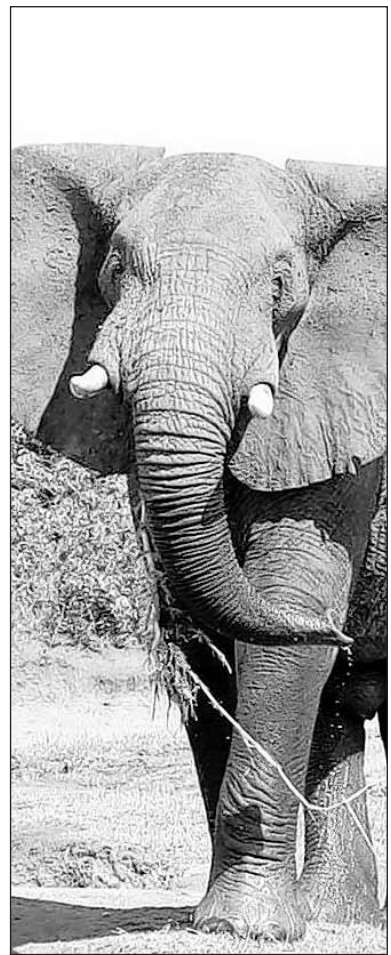
open, "het precies tellen van de veranderingen in de olifantenstand is knap lastig, want ze zijn altijd aan het trekken". Statistieken opgemaakt in een airco-kantoor willen ook nog al eens achterlopen bij de werkelijkheid. Want er zijn ook interessante waarnemingen in het grensgebied zelf. De Brabantse Touroperator Coen van der Heijden van Matoke Tours reed in juni in het bewuste gebied over een jungleweg en moest langdurig wachten op een imposante kudde olifanten die oostwaarts trok, weg van de Congolese burgeroorlog. Zijn vader Nand, die in Uganda woont, stuitte zelfder tijd op olifanten die niet aan auto's waren gewend. Dreigend kwam een fors mannetje op zijn Landrover af, luid trompetterend en zwaaiend met oren en slurf. Een olifant die nog een grondige hekel heeft aan een auto moet wel uit de nauwelijks gemotoriseerde jungle van Oost-Congo komen. De confrontatie liep goed af. Door de Landrover in de achterruit te zetten en terug te deinzin, speelde de auto een bang dier, en dat sprak de verontwaardigde olifant aan. Hij had met geringe inspanningen gewonnen.

Benon Mugyerwa, opzichter in het Nationale Park Queen Elizabeth, kijkt licht geamuseerd als hij het hoofdprobleem van ons onderzoek formuleert: "Olifanten zijn nog steeds niet verplicht een paspoort bij zich te dragen." Ondanks deze administratieve handicap waardeert hij onze gedetailleerde interesse in de olifanten-trek. Hij ziet in ieder geval een historische parallel: onder het schrikbewind van Idi Amin namen veel Ugandese olifanten de wijk naar het toen rustige Congo om aan de

stropers te ontkomen. De opzichter vindt het bepaald niet onlogisch dat zich nu een omgekeerde stroom voordoet. Olifanten kiezen wat voor hen het beste is, waarbij het eigen belang immer voorop staat. Lachend brengt ons dat tot de internationale vaststelling dat dit in de politiek geen onbekend verschijnsel is. Of het er in een keer duizend zijn geweest, kan Benon Mugyerwa niet goed traceren. "Stond dat in de krant?", vraagt hij met de internationale mimiek die aangeeft dat je het dan niet al te serieus hoeft te nemen.

Toch stelt hij vast dat de toevloed van olifanten in dit uitgestrekte gebied zo opmerkelijk groot is dat boeren buiten het wildpark steeds meer last krijgen van kuddes die op hun akkertjes alles wegvreten. Daarom worden er nu met steun van het park diepe sleuven gedolven waar olifanten, met al hun ogenschijnlijke lef, toch niet overheen durven. "Meer kan ik u niet vertellen", zegt de opzichter ten afscheid, "en wellicht is het nog niet voldeende."

Het toeval is veelal de trouwe metgezel van de waarheid. Op een avond horen wij dat in Mweya een olifantenkenner op doorreis is die in Ishasha, pal op Congolese grens, vijfhonderd voorbijtrekkende olifanten heeft geteld. Het blijkt Scott MacMillan te zijn, een gedreven Amerikaan die al vele jaren onderzoek heeft gedaan voor de organisatie *Elephants, crops and people*. Een naam die meteen de probleemstelling aangeeft: hoe kunnen olifanten in harmonie samenleven met mensen en gewassen te velde? Hij is net terug uit het grensgebied en hoorde weer het schieten aan de overzijde. Het kunnen re-



**Traumatische
herinneringen aan
Congolees geweld**

geringsoldaten zijn geweest, rebben of stropers. Hij heeft gezien hoe een opgejaagde buffel de grens overstak met een speer in de rug.

Die groep van 500 olifanten trekt door het grensgebied en zoekt vaak de Ugandese kant op als het geweld van soldaten en stropers weer toeneemt. Ook Scott MacMillan heeft vastgesteld dat de olifanten uit Congo bang en schichtig zijn. Het gaat volgens hem niet om angst voor Ugandese terreinwagens, maar om de traumatische herinneringen aan Congolees geweld. "ze staan ook het liefst tussen hoge struiken." De gemelde kudde van duizend heeft hij niet thuisbrengen. Hij is net terug uit het grensgebied en hoorde weer het schieten aan de overzijde. Het kunnen re-

dezelfde kudde tweemaal geteld. We praten over het broze evenwicht tussen stropers en opzichters van het wildpark, vaak familieleden van elkaar. Ieder z'n vak. Om wederzijds het geweld niet te veel op te voeren, ontstaat er een soort gewapende vrede. Een beetje stropen toelaten, eigenlijk een Nederlandse vorm van gedogen.

In een streek die Kyambura heet, wordt de eindeloze vlakke onderbroken door een vochtige en benauwde kloof. Op sommige plekken gaapt een afgrond van honderd meter. Onder in de kloof wordt een rivier omsloten door dicht oerwoud, waarin vooral veel chimpansees en pythons leven. Maar in de ochtendschemering dalen kuddes olifanten langs smalle en steile zigzagpaadjes af om te drinken en te baden.

In een eeuwenoud ritme zoeken zij voedsel en water, proberen zij hun familie bijeen te houden en geweld te mijden. In een al even eeuwenoud ritme doen wij, journalisten waarnemingen die doorgaans wel kloppen, maar waarin de waarheid soms net iets te ver wordt opgerekt.

Beide kuddes hebben elkaar gevonden in het bericht over de duizend. Met ook een wederzijds belang: de verslaggever stuurde een mooi bericht de wereld in, dat in de kern klopte, maar getalsmatig waarschijnlijk voor de helft, en waardoor er wel opnieuw aandacht was voor de penibele situatie van veel olifanten. In moderne managementtermen heet dat een win-win-situatie. In de kloof van Kyambura klauteren wij dan ook met een gevoel van vredeheid naar boven, via de oude olifantenpaadjes. In het nederige besef dat een olifant van zes ton dit aanzienlijk behendiger doet dan een journalist van 75 kilo.